

Natuurwaarden Plangebied Dokkershaven

Onderzoek natuurwaarden van

plangebied Dokkershaven

te Vlissingen

juli 2006

colofon

opdrachtgever

gemeente Vlissingen
Stadhuisplein 2
Postbus 3000, 4380 GV Vlissingen

telefoon: +31(0)118.487.000
telefax: +31(0)118.410.218
e-mail: gemeente@vlissingen.nl
www.vlissingen.nl

opdrachtnemer

Nieuwland Advies
Haagsteeg 4
Postbus 522, 6700 AM Wageningen

telefoon: +31.(0)317.467.246
fax: +31.(0)317.467.200
e-mail: advies@nieuwland.nl
www.nieuwlandadvies.nl

adviseurs:

drs. ing. G.W. Jansen
ing. M. Scherrenburg

vormgeving

Nieuwland Advies

copyright

6301 VND © 2006 Nieuwland Advies, Wageningen

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur(s).

Deze uitgave is met de grootste zorgvuldigheid opgesteld. Noch de makers, noch de uitgever stellen zich echter aansprakelijk voor eventuele schade als gevolg van eventuele onjuistheden en/of onvolkomenheden in deze uitgave.

VOORWOORD

Dit rapport beschrijft de natuurwaarden van het voormalige Scheldeterrein (Dokkershaven) in de gemeente Vlissingen. De gemeente Vlissingen is voornemens om hier nieuwe woningen en bedrijven te realiseren. De gemeente Vlissingen heeft Nieuwland Advies gevraagd een quick-scan-onderzoek te doen naar de natuurwaarden (met name beschermde soorten) van het gebied en de directe omgeving. Op basis van dit rapport kan bepaald worden of het realiseren van de ontwikkelingsvisie mogelijk is en welke voorwaarden hieraan worden gesteld vanuit de natuurwetgeving.

Het natuuronderzoek is uitgevoerd door Nieuwland Advies. Het vleermuisonderzoek is uitgevoerd door de Zoogdiervereniging VZZ (Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming). Dit rapport is opgesteld door G.W. Jansen; het rapport van de Zoogdiervereniging VZZ is als bijlage opgenomen.

SAMENVATTING

De gemeente Vlissingen wil het voormalige Scheldeterrein (Dokkershaven) gaan ontwikkelen; het plangebied bestaat nu uit oude loodsen, kantoren en een groot braakliggend terrein. De gemeente wil in het kader van de natuurwetgeving inzicht krijgen in de eventueel te beschermen natuurwaarden. In floristisch opzicht is het plangebied van weinig betekenis; er zijn geen beschermde plantensoorten aangetroffen. Ook in faunistisch opzicht heeft het Dokkershaven-gebied weinig waarde. De (in potentie) aangetroffen soorten zoogdieren en vogels zijn zeer algemeen in Nederland, deze soorten vallen onder de Flora- en faunawet. Realisatie van het 'Dokkershavenplan' zal geen negatieve invloed hebben op lokale en regionale populaties van beschermde diersoorten. Door de aanleg van natuurlijke elementen zoals een 'natuureiland' en groenblauwe linten zullen de natuurwaarden toenemen.

Het is aan te bevelen om de ontwikkeling van broedpogingen van vogels op het braakliggend terrein te volgen en bij planning van maatregelen daar eventueel rekening mee te houden.

INHOUD

Voorwoord

Samenvatting

hoofdstuk 1: Inleiding **3**

1.1 Aanleiding onderzoek 3

1.2 Doel van het onderzoek 4

1.3 Leeswijzer 4

hoofdstuk 2: Natuurwetgeving **5**

hoofdstuk 3: Plangebied en projectbeschrijving **9**

hoofdstuk 4: Uitwerking natuurtoets **11**

4.1 Werkwijze 11

4.2 Gegevens 11

4.3 Effectbeschrijving 12

4.4 Toetsing 14

hoofdstuk 5: CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN **15**

5.1 Conclusies 15

5.2 Aanbevelingen 15

Verklarende woordenlijst

Literatuur en bronnen

Bijlagen

1. Natuurwetgeving (inclusief Europese richtlijnen)

2. Plantensoorten

3. Diersoorten

4. Onderzoeksrapport vleermuizen (VZZ)

5. Voorgenomen plan (visie)

6. Verbodsbepalingen Flora- en faunawet

afbeelding 1 | Braakliggend terrein

1.1 Aanleiding onderzoek

De gemeente Vlissingen is begonnen met de planontwikkeling van het voormalige terrein van de Koninklijke Scheldegroep, de Dokkershaven. Bij de ontwikkeling van het plangebied worden maatregelen genomen die van invloed kunnen zijn op de natuurwaarden in het gebied en/of van het Habitat- en Vogelrichtlijngebied De Westerschelde. Voor dit laatste laat de gemeente Vlissingen een habitattoets uitvoeren.

Sinds 1 april 2002 is in Nederland de Flora- en faunawet van kracht. Deze wet richt zich op de bescherming van de in het wild levende planten en dieren. De Flora- en faunawet gaat uit van het 'nee, tenzij'-beginsel. Beschermen staat voorop. In de praktijk betekent dit dat bepaalde handelingen (maatregelen) slechts onder strikte voorwaarden mogelijk zijn. Voor de Europese Habitatrichtlijn en Vogelrichtlijn verloopt de uitvoering ook via de Flora- en faunawet.

Wanneer de overheid of anderen ruimtelijke plannen ontwikkelen, is het aan te raden om vooraf goed te beoordelen of er mogelijke nadelige consequenties voor beschermde inheemse planten- of diersoorten zijn. Tijdens de uitwerking van plannen moet de initiatiefnemer het volgende in kaart brengen (zie verder paragraaf 2.1):

- welke beschermde planten- en diersoorten komen in of nabij het plangebied voor,
- leidt het realiseren van het plan of de uitvoering van werkzaamheden tot handelingen die strijdig zijn met bepalingen uit de Flora- en faunawet,
- zijn er aanpassingen in het plan mogelijk zodat strijdige handelingen niet of in mindere mate gepleegd worden,
- is er voor uitvoering van de plannen een ontheffing nodig (ex. Art. 75 van de Flora- en faunawet).

Gelet op het voorgaande wil de gemeente Vlissingen inzicht krijgen in de beschermde natuurwaarden die eventueel in het ontwikkelingsgebied (plangebied) en de directe omgeving ervan voorkomen.

1.2 Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is om inzicht te krijgen in de mogelijke invloed die de ontwikkeling van de Dokkershaven kan hebben op de beschermde planten- en diersoorten van het plangebied en de directe omgeving.

Plangebied/Onderzoeksgebied

Het plangebied ligt tegen het centrum van Vlissingen. Het gebied grenst aan het Natura 2000-gebied De Westerschelde. In het onderzoek wordt een groter gebied dan het plangebied betrokken.

1.3 Leeswijzer

Na hoofdstuk 1 (Inleiding) volgt een korte beschrijving van de relevante wetgeving (hoofdstuk 2) en het project (hoofdstuk 3). In hoofdstuk 4 staat de uitwerking van de Natuurtoets voor het plangebied Dokkershaven. Het rapport sluit af met conclusies en aanbevelingen.

In 2002 is in Nederland de Flora- en faunawet van kracht. Deze wet richt zich op de bescherming van de in het wild levende planten en dieren. De bescherming van de onder de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn vallende soorten verloopt ook via de Flora- en faunawet. Voor een uitvoerigere beschrijving van de Flora- en faunawet wordt verwezen naar bijlage 1.

Wanneer een gemeente of anderen ruimtelijke plannen ontwikkelen, is het noodzakelijk om vooraf goed te beoordelen of er mogelijke nadelige consequenties voor beschermde inheemse planten- of diersoorten zijn. Tijdens de uitwerking van plannen moet de initiatiefnemer het volgende in kaart brengen:

- welke beschermde planten- en diersoorten komen in of nabij het plangebied voor,
- leidt het realiseren van het plan of de uitvoering van werkzaamheden tot handelingen die strijdig zijn met bepalingen uit de Flora- en faunawet,
- zijn er aanpassingen in het plan mogelijk zodat strijdige handelingen niet of in mindere mate gepleegd worden,
- is er voor uitvoering van de plannen een ontheffing nodig (ex. Art. 75 van de Flora- en faunawet).

In 2005 is de gewijzigde Natuurbeschermingswet in werking getreden (zie ook bijlage 1). Deze wet biedt de juridische basis voor het Natuurbeleidsplan, de aanwijzing van te beschermen gebieden en landschapsgezichten, vergunningverlening, schadevergoeding, toezicht en beroep. Internationale verplichtingen uit de Vogel- en Habitatrichtlijn, maar ook verdragen zoals het Verdrag van Ramsar over de Wetlands, zijn hiermee in nationale regelgeving verankerd.

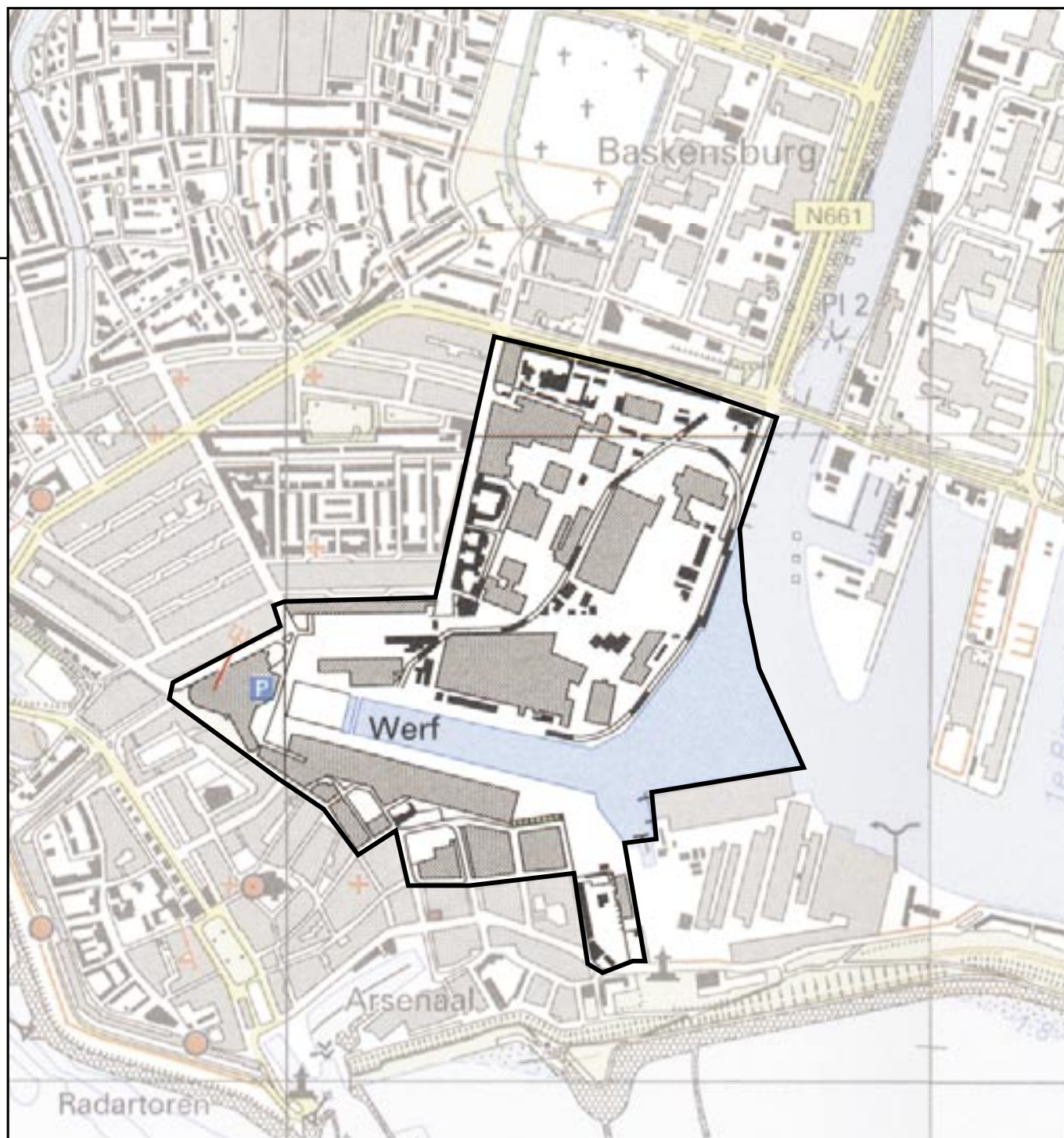
De gewijzigde Natuurbeschermingswet kent drie typen te beschermen gebieden, namelijk:

- Natura 2000-gebieden (alle HVR-gebieden¹),
- Beschermde natuurmonumenten,
- gebieden die de Minister van LNV aanwijst ter uitvoering van verdragen of andere internationale verplichtingen zoals Wetlands.

Bij ruimtelijke ingrepen dient altijd te worden nagegaan of er een vergunning nodig is op grond van de gewijzigde Natuurbeschermingswet.

¹ HVR-gebieden: Habitat- en Vogelrichtlijngebieden, zoals bijvoorbeeld De Westerschelde.

Omgeving van het plangebied

Plangebied (vroegere situatie)

Bron: Gemeente Vlissingen 2005
Basiskaart: top. kaart 1:25.000

Nieuwland advies

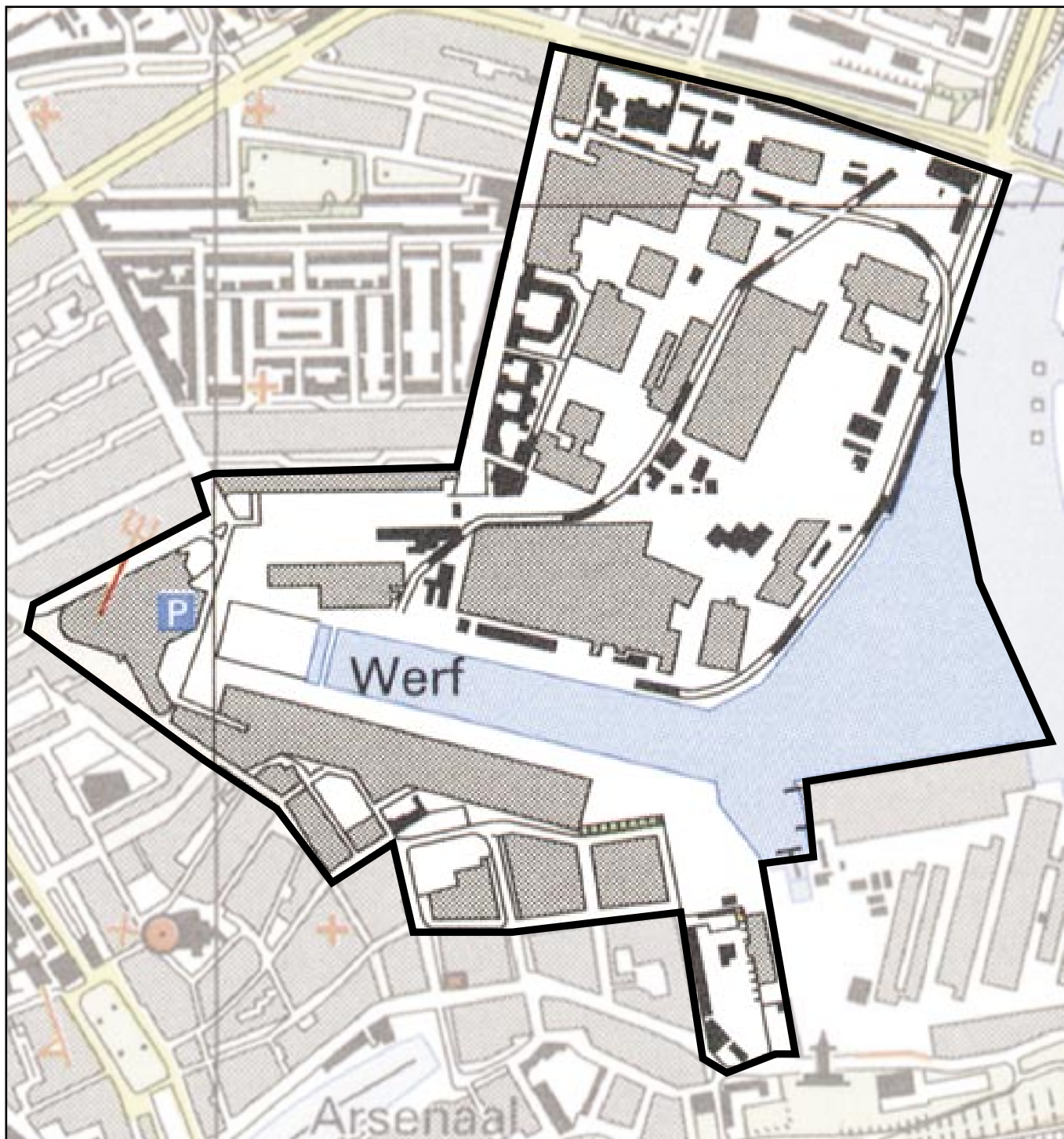
In het vergunningentraject speelt het voorzorgbeginsel een belangrijke rol. Het voorzorgbeginsel houdt in dat alle aspecten die met een project samenhangen (zowel op zichzelf als in combinatie met andere projecten) en de instandhoudingsdoelstellingen in gevaar kunnen brengen, moeten worden onderzocht. Toestemming wordt alleen verleend als op basis van de beste wetenschappelijke kennis zekerheid kan worden verschaft dat het project de instandhoudingsstellingen niet in gevaar brengt. Bij twijfel wordt geen toestemming verleend (Ministerie van LNV, 2006²). In bijlage 1 staan enkele belangrijke bepalingen uit de gewijzigde Natuurbeschermingswet.

² Ministerie van LNV (2006): Checklist gewijzigde Natuurbeschermingswet 1998, Den Haag.

afbeelding 2 | Knolboterbloem

Natuurwaarden Plangebied Dokkershaven
Plangebied

Plangebied (vroegere situatie)

Bron: Gemeente Vlissingen 2005
Basiskaart: top. kaart 1:25.000

Nieuwland advies

PLANGEBIED- EN PROJECTBESCHRIJVING

Plangebied (zie afbeelding 'Plangebied')

Het plangebied ligt in het centrum van Vlissingen. Het plangebied bestaat uit loodsen (sommige zijn nog in gebruik), kantoren, verharding (wegen en kades), braakliggend terrein en water (Kanaal door Walcheren en een insteekhaven (voormalige werfhaven)).

Het plangebied ligt op ca. 500 m van de Westerschelde; dit laatste gebied is een Habitatrichtlijngebied (onder andere voor de Gewone zeehond) en Vogelrichtlijngebied voor ondermeer Kluut en Bontbekplevier.

De directe omgeving van de Dokkershaven bestaat uit water en bebouwing (veelal woningen).

Voorgenomen plan

Ontwikkelingsvisie

Op bijlage 5 staat de voorgenomen ontwikkelingsvisie voor het voormalige terrein van de werf De Schelde. Het grootste deel van het gebied wordt nu ingenomen door braakliggende terreinen en nog enkele loodsen (al dan niet in gebruik).

De ontwikkelingsvisie is gericht op woningen (deels aan het water), kantoren, waterpartijen, jachthaven en infrastructuur. Ook enkele onderdelen van de werf zijn opgenomen als industrieel monument in de ontwikkelingsvisie. In het 'havengebied' komt een 'natuureiland'.

Uitvoering

Over de daadwerkelijke uitvoering is nog weinig aan te geven. Vooralsnog is aannemelijk dat de volgende werkzaamheden plaats zullen vinden:

- weghalen restanten groen (bomen, struiken),
- slopen bestaande opstallen (loodsen, kantoren),
- graafwerkzaamheden/grondverzet,
- aanleg/verbetering infrastructuur (wegen, parkeerplaatsen, brug),
- bouwwerkzaamheden.

afbeelding 3 | Argusvlinder

UITWERKING NATUURTOETS

4.1 Werkwijze

Er is zowel een bronneninventarisatie als een veldverkenning uitgevoerd.

De bronneninventarisatie omvatte:

- het raadplegen van Natuurloket (per km-hok),
- het raadplegen van verspreidingsatlassen van planten en verschillende diersoorten.

De volgende verspreidingsatlassen zijn geraadpleegd:

- atlas van de Nederlandse zoogdieren,
- atlas van de Nederlandse vleermuizen,
- verspreidingsatlassen van reptielen, amfibieën en vissen,
- atlas van de Nederlandse dagvlinders,
- broedvogels van Zeeland.

De resultaten zijn beschreven in paragraaf 4.2

Werkwijze veldinventarisatie

Planten

Het gehele plangebied is geïnventariseerd op hogere planten; hiervoor is drie keer een route gelopen waarbij alle (groen)elementen zijn onderzocht. De (groen)elementen zijn:

- talud kanaal door Walcheren,
- braakliggend terrein met plaatselijke pioniervegetaties,
- kademuren,
- sierplantsoenvakken,
- muren van woningen/gebouwen,
- afgesloten (water)deel van afbouwhaven.

Dieren

Zoogdieren

Eventuele sporen van zoogdieren zijn meegenomen met de planteninventarisatie. Voor de werkwijze van het onderzoek naar vleermuizen wordt verwezen naar bijlage 4.

Vogels

Alle potentiële broedplaatsen zijn getoetst op het voorkomen van vogels. Het gaat om:

- sierplantsoen,
- braakliggend terrein,
- bomen.

De genoemde elementen zijn drie maal geïnventariseerd. Tevens zijn alle overige waarnemingen van vogels genoteerd.

Amfibieën

Gezien het ontbreken van zoet oppervlaktewater is geen onderzoek verricht naar het voorkomen van amfibieën. Wel is tijdens de planteninventarisatie aandacht besteed aan de eventuele aanwezigheid van amfibieën.

4.2 Gegevens

Flora (plantensoorten)

Uit het bronnenonderzoek is gebleken dat van het plangebied geen gegevens beschikbaar zijn. De resultaten zijn gebaseerd op veldverkenningen in april, mei en juni 2006.

Resultaten

In totaal zijn circa 77 plantensoorten bekend van het plangebied. In bijlage 2 staan alle aangetroffen plantensoorten. Hierna volgens per terreinonderdeel enkele karakteristieke plantensoorten.

Ruigte	Akkerereprijs
	Braam spec.
	Gewone vlier
	Grote kaardenbol
	Ruige zegge
Talud van kanaal	Glanshaver
	Knolboterbloem
	Kropaar
	Zachte ooievaarsbek
Opgaande beplanting/struweel/solitair	Klimop
	Sleedoorn
	Zwarte els
Muur/bestrating	Muurpeper
	Muurvaren

Er is één beschermde plantensoort aangetroffen, de Grote kaardenbol. Deze soort behoort tot tabel 1 van de algemeen beschermde soorten. De Grote kaardenbol komt wijd verspreid voor op braakliggend terrein in Vlissingen.

Fauna (diersoorten)

Uit het Natuurloket bleek dat in de relevante km-hokken (045-396, 046-396) de volgende groepen relevant zouden kunnen zijn (zie voor soorten bijlage 3):

- zoogdieren,
- vogels,
- amfibieën,
- dagvlinders.

Van de genoemde groepen zijn verspreidingsatlassen geraadpleegd. Op basis van de brongegevens is een potentiekartering (veldverkenning) uitgevoerd; dit betekent dat is ingeschat welke diersoorten er in potentie zouden kunnen voorkomen. De VZZ heeft een quick-scan-onderzoek gedaan naar vleermuizen (zie bijlage 4).

Zoogdieren

In het plangebied kunnen in potentie circa 11 zoogdiersoorten voorkomen. Het gaat om een zeer beperkt aantal waaronder Egel en Veldmuis. Er is één vleermuissoort aangetroffen (Gewone dwergvleermuis). Zie verder het VZZ-rapport over vleermuizen (bijlage 4).

Vogels

Het plangebied is een (deel)leefgebied voor met name 'stadsvogels' (Merel, Kauw). Het gebied wordt bezocht door meeuwen en de Scholekster; de Zilvermeeuw heeft in het voorjaar van 2006 op enkele plaatsen van het braakliggende terrein gebroed.

Reptielen/amfibieën

Het plangebied is niet geschikt voor reptielen en amfibieën: ruigtes en opgaande beplantingen zijn in potentie geschikt als zomerbiotoop respectievelijk winterbiotoop voor amfibieën maar vrijwel niet bereikbaar vanuit bestaande voortplantingsbiotopen.

Dagvlinders

Het plangebied biedt mogelijkheden voor algemene soorten zoals Dagpauwoog (in ruigtes).

4.3 Effectbeschrijving

Invloed van het project

De mogelijke invloeden van het project worden beschreven aan de hand van enkele factoren:

- Vernietiging leefgebied
Er zal een zeer beperkte verstoring optreden voor in het plangebied tijdelijk verblijvende en/of foeragerende vogels. Voor planten, zoogdieren en andere diergroepen zijn de versturende effecten te verwaarlozen of nihil.
- Kwaliteitsaantasting
Kwaliteitsaantasting van het leefgebied van soorten is niet aan de orde; de (in potentie) voorkomende soorten stellen relatief weinig eisen aan de kwaliteit van hun leefgebied (kunnen op veel plaatsen voorkomen).
- Versnippering
Van versnippering van leefgebied is geen sprake.

Effecten op beschermde soorten

In de volgende tabel zijn de effecten van het voorgenomen plan aangegeven voor de in het plangebied (in potentie) aanwezige planten- en diersoorten.

Soort	Effecten	Gevolgen voor lokale populatie	Gevolgen voor regionale populatie
Grote kaardenbol	-	-	-
Gewone dwergvleermuis	-	-	-
Overige zoogdiersoorten	(t)	-	-
Ekster	-	-	-
Kauw	-	-	-
Kokmeeuw	-	-	-
Merel	(t)	-	-
Scholekster	(t)	-	-
Tuinfluitier	-	-	-
Wilde eend	-	-	-
Zilvermeeuw	-	-	-
Overige vogelsoorten	-	-	-

- geen of zeer beperkt negatief effect/geen gevolgen voor populatie

(t) tijdelijk negatief effect/tijdelijk negatieve gevolgen

4.4 Toetsing

In bijlage 6 staan de verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet (artikel 8 t/m 12). Gelet op het voorgenomen plan zijn de gevolgen voor de in 4.3 genoemde soorten niet strijdig met de Flora- en faunawet.

Onopzettelijke verontrusting van zoogdieren (waaronder ook foeragerende vleermuizen) en vogels valt niet binnen de algemene verbodsbepalingen in artikel 10 van de Flora- en faunawet.

Door tijdens de uitvoering rekening te houden met de broedperiode van vogels zullen negatieve effecten voor vogels achterwege blijven.

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

5.1 Conclusies

Natuurtoets

- Er komen alleen algemene tot zeer algemene natuurwaarden voor in het plangebied.
- Van de aangetroffen plantensoorten behoort de Grote kaardenbol tot de beschermde plantensoorten van tabel 1 uit Flora- en faunawet. Aanwezige beschermde diersoorten behoren tot de groep van de zoogdieren en de vogels.
- De Grote kaardenbol zal geen schade ondervinden van het voorgenomen plan.
- Algemene zoogdiersoorten uit tabel 1 van de AMvB en de Gewone dwergvleermuis zullen geen schade ondervinden van de uitvoering van het plan (wel blijft de algemene zorgplicht van kracht).
- Eventuele broedvogels zullen geen negatieve effecten ondervinden mits de uitvoering van voor broedvogels storende werkzaamheden buiten het broedseizoen plaatsvinden.
- De inventarisatie heeft een betrouwbaar goed beeld opgeleverd van de flora en fauna. Nader onderzoek is dan ook mede gelet op de aard van het gebied niet nodig.
- Er dient geen ontheffing op de Flora- en faunawet te worden aangevraagd mits rekening wordt gehouden met leefritmen van beschermde soorten.

5.2 Aanbevelingen

- Indien mogelijk plaatselijk in het plangebied kleinschalige natuurbouw realiseren. In de ontwikkelingsvisie is een aantal natuurbouwmogelijkheden gegeven waaronder natuureiland, bomenrijen en waterpartijen. Bij realisatie hiervan zullen de natuurwaarden van het plangebied toenemen.
- De ontwikkeling van vogelbroedpogingen op het braakliggend terrein volgen en indien nodig maatregelen treffen, zoals het voorkomen van broeden.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

<i>Abiotisch</i>	Behorend tot de niet-levende natuur	<i>Kerngebied (Natuurkerngebied)</i>	Bestaande, grotere natuurgebieden met in (inter)nationaal opzicht belangrijke, duurzame te behouden ecosystemen.
<i>Aquatisch</i>	Tot het water behorend.	<i>Kwel</i>	Opwelling van water uit de ondergrond.
<i>Biotisch</i>	Behorende tot de levende natuur.	<i>Levensgemeenschap</i>	(Functioneel) stelsel van elkaar beïnvloedende verschillende soorten organismen tezamen gebonden aan een bepaald milieu.
<i>Biotoop</i>	Woongebied van een (groep van) organisme(n).	<i>Milieu</i>	Het geheel van abiotische en biotische factoren dat op een organisme of levensgemeenschap inwerkt.
<i>Diversiteit</i>	Verscheidenheid.	<i>Mitigatie</i>	Het treffen van verzachtende maatregelen.
<i>Ecologie</i>	Wetenschap die de relaties tussen levende systemen en hun omgeving bestudeert.	<i>Monitoring</i>	Het volgen van de ontwikkelingen in de tijd aan de hand van een of meer parameters (bijvoorbeeld flora).
<i>Ecologische hoofdstructuur</i>	Samenhangend stelsel van landschapselectementen van kerngebieden, natuur ontwikkelingsgebieden en verbindingzones dat bijdraagt aan verspreidingsbewegingen van planten- en diersoorten.	<i>Terrestrisch</i>	Op het land voorkomend.
<i>Ecosysteem</i>	Functioneel relatiestelsel afgegrensd in tijd en ruimte waarin zich onder de elementen levende organismen bevinden.		
<i>Fauna</i>	Dierenwereld.		
<i>Flora</i>	Plantenwereld.		
<i>Foerageren</i>	Voedsel zoeken.		
<i>Gradiënt</i>	Geleidelijke overgang in de ruimte, bijvoorbeeld droog-nat.		
<i>Juveniel</i>	Nog niet volwassen dier.		

LITERATUUR EN BRONNEN

Literatuur

- Bergmans, W. & A. Zuiderwijk (1986): Atlas van de Nederlandse amfibieën en hun bedreiging, Utrecht.
- Broekhuizen, S. e.a. (1992): Atlas van de Nederlandse zoogdieren, Utrecht.
- CBS (1993): Botanisch basisregister 1993. Voorburg/Heerlen.
- Hustings, F. & J.W. Vergeer (red.) (2002): Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000, Utrecht.
- Limpens, H. e.a. (1997): Atlas van de Nederlandse vleermuizen, Utrecht.
- Meijden, R. van der e.a. (1990): Flora van Nederland, Groningen.
- Ministerie van LNV (2002): Ter bescherming van onvervangbare flora en fauna, Den Haag.
- Nieuwland Advies (2003): Natuurwaarden van Baskenburg III (Bunkerterrein) in de gemeente Vlissingen. Wageningen/Vlissingen.
- RAVON (diverse jaren): Verspreidingsatlassen amfibieën, reptielen, vissen, Nijmegen.
- Tax, M.H. (1989): Atlas van de Nederlandse dagvlinders, 's Graveland/Wageningen.

- Vergeer, J.W. & G. van Zuylen (1994): Broedvogels van Zeeland, Utrecht.

Bronnen

- Gemeente Vlissingen: Structuurvisie.
- Ministerie van LNV: Rode lijsten. Natuurwetgevingsaspecten.
- Natuurloket: Gegevens beschermde soorten.
- Provincie Zeeland: Natuur Omgevingsplan Zeeland.

BIJLAGE 1

Natuurwetgeving (inclusief Europese richtlijnen)

Habitatrichtlijn en Vogelrichtlijn

Habitatrichtlijn

De Habitatrichtlijn heeft tot doel bij te dragen aan het waarborgen van de biologische diversiteit door het instandhouden van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna op het Europese grondgebied van de lidstaten waarop de richtlijn van toepassing is.

1. Bescherming van gebieden (zie ook artikelen gewijzigde Natuurbeschermingswet)
Aan de ene kant gaat het om gebieden die door de lidstaten van de EU zijn aangewezen als Habitatrichtlijngebied. Het plangebied grenst aan het Habitatrichtlijngebied De Westerschelde.
2. Bescherming van soorten
Naast bescherming van aangewezen gebieden, regelt de richtlijn ook de bescherming van bijzondere soorten. De beschermingsformule treedt in werking wanneer een soort die in bijlage IV van de Habitatrichtlijn (verder in deze rapportage 'Habitatrichtlijnsoort') genoemd wordt, voorkomt in een gebied waar een nieuwe activiteit ontwikkeld wordt. Er zijn inmiddels verschillende voorbeelden van projecten die stilgelegd zijn vanwege het voorkomen van soorten die onder de richtlijn vallen (de Korenwolf in Heerlen, verschillende amfibieën bij Roermond en de Zandhagedis in IJmuiden).

Wanneer 'Habitatrichtlijnsoorten' voorkomen moet volgens een aantal stappen een passende beoordeling worden gemaakt van het plan. Naar aanleiding van bescherming van soorten onder de Habitatrichtlijn zijn de volgende beoordelingsstappen relevant.

1. 'Bestaat er zekerheid dat het leefgebied van de soort niet wordt aangetast?'
2. Als die zekerheid niet bestaat, zijn er alternatieve oplossingen die die zekerheid kunnen geven?
3. Bestaan er dwingende redenen van groot openbaar belang om het project te rechtvaardigen indien aantasting van het leefgebied plaatsvindt bij 'ontstentenis' van alternatieve oplossingen?
4. Welke compenserende maatregelen worden getroffen indien het project wordt uitgevoerd?

Wanneer besloten wordt dat een project in weerwil van het feit dat (leefgebieden van) beschermende soorten aangetast worden, toch zal worden uitgevoerd moeten dus in alle gevallen compenserende maatregelen worden getroffen. Compensatie binnen het plangebied verdient daarbij de voorkeur.

In Nederland is de vanuit de Habitatrichtlijn vereiste bescherming van soorten overgenomen in de Flora- en faunawet.

Vogelrichtlijn

Evenals de Habitatrichtlijn richt de Vogelrichtlijn zich op zowel bescherming van bepaalde soorten als op bescherming van bepaalde gebieden.

1. Bescherming van gebieden

Er zijn in Nederland 79 gebieden die door de EU-lidstaten zijn aangewezen als speciale beschermingszones. Het plangebied grenst aan een vogelrichtlijngebied.

2. Bescherming van soorten

De Vogelrichtlijn verbiedt onder andere de verstoring van nesten en broedende vogels.

De beschermingsformule treedt in werking wanneer een vogelsoort die in bijlage 1 van de Vogelrichtlijn is opgenomen, voorkomt in een gebied waar nieuwe activiteiten ontwikkeld worden.

Wanneer 'Vogelrichtlijnsoorten' voorkomen, moet een vergelijkbaar stappenplan worden gevolgd als bij de 'Habitatrichtlijnsoorten' (zie hiervoor).

Zoals bij de Habitatrichtlijn is de vanuit de Vogelrichtlijn vereiste bescherming van soorten overgenomen in de Flora- en faunawet.

Flora- en faunawet

Deze wet richt zich op de bescherming van in het wild levende planten en dieren. In de wet is onder meer bepaald dat beschermde dieren niet gedood, gevangen en verontrust mogen worden en planten niet geplukt, uitgestoken of verzameld. Daarnaast is het niet toegestaan om nesten, hollen of andere voortplantingsplaatsen of andere vaste rust- of verblijfplaatsen van beschermde dieren te beschadigen, te vernielen of te verstoren. Bovendien dient iedereen voldoende zorg in acht te nemen voor in het wild levende planten en dieren.

De Flora- en faunawet gaat uit van het 'nee, tenzij'-beginsel. Beschermen staat voorop, ingrijpen is een uitzondering. In de praktijk betekent dit dat bepaalde handelingen ten aanzien van planten en dieren slechts onder strikte voorwaarden mogelijk zijn.

Het is aan te bevelen om bij uitwerking van ruimtelijke plannen of bij het plannen van werkzaamheden na te gaan of er mogelijke nadelige gevolgen voor beschermde inheemse soorten zijn.

- Welke beschermde dier- en plantensoorten komen in en nabij het plangebied voor?
- Leidt het realiseren van het plan of de uitvoering van geplande werkzaamheden tot handelingen die strijdig zijn met de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet betreffende planten op hun groeiplaats of dieren in hun natuurlijke leefomgeving?
- Kunnen het plan of de voorgenomen werkzaamheden zodanig aangepast worden dat dergelijke handelingen niet of in mindere mate gepleegd worden?
- Is om de plannen te kunnen uitvoeren of de werkzaamheden te kunnen verrichten ontheffing (ex. art. 75 van de Flora- en faunawet) van de verbodsbepalingen betreffende planten op de groeiplaats of dieren in hun natuurlijke leefomgeving vereist?

Het is mogelijk om ontheffing te krijgen. Ontheffingen kunnen alleen worden verleend als aan bepaalde voorwaarden van zorgvuldigheid is voldaan. Eind februari 2005 is een AMvB ingegaan waarin ten aanzien van deze voorwaarden onderscheid wordt gemaakt in verschillende groepen/soorten (bijlage 1 van AMvB).

Gewijzigde Natuurbeschermingswet

Hierna volgen enkele belangrijke artikelen uit de gewijzigde Natuurbeschermingswet.

Artikel 16

1. Het is verboden zonder vergunning van gedeputeerde staten of, ten aanzien van handelingen als bedoeld in het zesde lid, van Onze Minister, in een beschermd natuurmonument handelingen te verrichten, te doen verrichten of te gedogen, die schadelijk kunnen zijn voor het natuurschoon, voor de natuurwetenschappelijke betekenis van het beschermd natuurmonument of voor dieren of planten in het beschermd natuurmonument of die het beschermd natuurmonument ontsieren, dan wel in strijd met de bijeen vergunning gestelde voorschriften of beperkingen handelingen te verrichten, te doen verrichten of te gedogen.
2. Als schadelijke handelingen worden in elk geval aangemerkt handelingen die de in het besluit tot aanwijzing als beschermd natuurmonument vermelde wezenlijke kenmerken van het beschermde natuurmonument aantasten.
3. Voorzover een vergunning als bedoeld in het eerste lid betrekking heeft op het verrichten, doen verrichten of gedogen van handelingen die significante gevolgen kunnen hebben voor het natuurschoon, de natuurwetenschappelijke betekenis of voor dieren of planten in een beschermd natuurmonument, wordt deze slechts verleend indien met zekerheid vaststaat dat die handelingen de natuurlijke kenmerken van het beschermde natuurmonument niet aantasten, tenzij dwingende redenen van groot openbaar belang tot het verlenen van een vergunning noodzakelijk.
4. Het in het eerste lid bedoelde verbod is tevens van toepassing op handelingen als bedoeld in dat lid, die buiten het beschermd natuurmonument kunnen worden verricht en die zijn vermeld in het besluit tot aanwijzing als beschermd natuurmonument, bedoeld in artikel 10, of een besluit tot voorlopige aanwijzing, bedoeld in artikel 12. Bij de vermelding van handelingen kunnen beperkingen worden gesteld en uitzonderingen worden opgenomen met betrekking tot het tijdvak waarin, de omstandigheden waaronder, de doeleinden waarvoor en met betrekking tot de personen door wie zij worden verricht.
5. Dit artikel is niet van toepassing op handelingen die worden verricht overeenkomstig een beheersplan als bedoeld in artikel 17.
6. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen terzake van bij die maatregel genoemde beschermde natuurmonumenten handelingen worden aangewezen waarvoor een vergunning als bedoeld in het eerste lid wordt verleend door Onze Minister.
7. Een krachtens het zesde lid vastgestelde algemene maatregel van bestuur treedt niet eerder in werking dan acht weken na datum van uitgifte van het Staatsblad waarin hij is geplaatst. Van de plaatsing wordt onverwijld mededeling gedaan aan de beide kamers der Staten-Generaal.

Artikel 19d

1. Het is verboden zonder vergunning, of in strijd met aan die vergunning verbonden voorschriften of beperkingen, van gedeputeerde staten of, ten aanzien van projecten of andere handelingen als bedoeld in het derde lid, van Onze Minister, projecten of andere handelingen te realiseren onderscheidenlijk te verrichten die gelet op de instandhoudingsdoelstelling de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in een op grond van artikel 10a, eerste lid, aangewezen gebied of een gebied waarvan de aanwijzing als zodanig in overweging is genomen als bedoeld in artikel 12, derde lid, kunnen verslechteren of een verstorend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen. Zodanige projecten of andere handelingen

zijn in ieder geval projecten of handelingen die de natuurlijke kenmerken van het desbetreffende gebied kunnen aantasten.

2. Het verbod bedoeld in het eerste lid, is niet van toepassing op het realiseren van projecten of het verrichten van andere handelingen overeenkomstig een beheersplan als bedoeld in de artikelen 19a of 19b.
3. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen projecten of andere handelingen of categorieën van gebieden worden aangewezen waarvoor een vergunning als bedoeld in het eerste lid wordt verleend door Onze Minister.
4. De voordracht voor een krachtens het derde lid vast te stellen algemene maatregel van bestuur wordt niet eerder gedaan dan vier weken nadat het ontwerp aan beide kamers der Staten-Generaal is overlegd.

Artikel 19e

— Gedeputeerde staten houden bij het verlenen van een vergunning als bedoeld in artikel 19d, eerste lid, rekening

- a. met de gevolgen die een project of andere handeling, waarop de vergunningaanvraag betrekking heeft, gelet op de instandhoudingsdoelstelling kan hebben voor een op grond van artikel 10a, eerste lid, aangewezen gebied of het gebied waarvan de aanwijzing als zodanig in overweging is genomen als bedoeld in artikel 12, derde lid, en
- b. met een op grond van artikel 19a of artikel 19b vastgesteld beheersplan.

Artikel 19f

1. Voor nieuwe projecten of andere handelingen waarover gedeputeerde staten een besluit op een aanvraag voor een vergunning als bedoeld in artikel 19d, eerste lid, nemen, en die niet direct verband houden met of nodig zijn voor het beheer van een op grond van artikel 10a, eerste lid, of het gebied waarvan de aanwijzing als zodanig in overweging is genomen als bedoeld in artikel 12, derde lid, maar die afzonderlijk of in combinatie met andere projecten of handelingen significante gevolgen kunnen hebben voor het desbetreffende gebied, maakt de initiatiefnemer alvorens gedeputeerde staten een besluit nemen, een passende beoordeling van de gevolgen voor het gebied waarbij rekening wordt gehouden met de instandhoudingsdoelstelling van dat gebied.
2. De passende beoordeling terzake van een besluit op een aanvraag voor een vergunning als bedoeld in artikel 19d, eerste lid, kan onderdeel uitmaken van een voor dat project of die handeling voorgeschreven milieu-effectrapportage.
3. De verplichting tot het maken van een passende beoordeling bij de voorbereiding van een besluit als bedoeld in het eerste lid, geldt niet in gevallen waarin degene die een project of een handeling waarop dat besluit betrekking heeft, onderneemt, daarmee een project of handeling ten aanzien waarvan reeds eerder een passende beoordeling is gemaakt, herhaalt of voortzet, voorzover de passende beoordeling redelijkerwijs geen nieuwe gegevens en inzichten kan opleveren omtrent de significante gevolgen van dat project of die handeling.

Artikel 19g

1. Een vergunning als bedoeld in artikel 19d, eerste lid, kan slechts worden verleend indien gedeputeerde staten uit de passende beoordeling, bedoeld in artikel 19f, eerste lid, zich ervan hebben verzekerd dat de natuurlijke kenmerken van het desbetreffende gebied niet zullen worden aangetast.
2. In afwijking van het eerste lid kunnen bij ontstentenis van alternatieve oplossingen voor een project of handeling gedeputeerde staten ten aanzien van aangewezen gebieden, bedoeld in artikel 10a, eerste lid, waar geen prioritair type natuurlijke habitat of prioritaire

soort voorkomt, een vergunning als bedoeld in artikel 19d, eerste lid, voor het realiseren of verrichten van het desbetreffende project of de desbetreffende handeling, slechts verlenen om dwingende redenen van groot openbaar belang met inbegrip van redenen van sociale of economische aard.

3. Ten aanzien van aangewezen gebieden, bedoeld in artikel 10a, eerste lid, en gebieden waarvan de aanwijzing als zodanig in overweging is genomen als bedoeld in artikel 12, derde lid, waar een prioritair type natuurlijke habitat of een prioritaire soort voorkomt, kunnen gedeputeerde staten bij ontstentenis van alternatieve oplossingen voor een project of andere handeling, in afwijking van het eerste lid, een vergunning als bedoeld in artikel 19d, eerste lid, voor het realiseren of verrichten van het desbetreffende project of de desbetreffende handeling, slechts verlenen:
 - a. op argumenten die verband houden met de menselijke gezondheid, de openbare veiligheid of voor het milieu wezenlijke gunstige effecten of
 - b. na advies van de Commissie van de Europese Gemeenschappen om andere dwingende redenen van groot openbaar belang.
4. Een advies als bedoeld in het derde lid, onderdeel b, wordt door Onze Minister gevraagd.

Artikel 19h

1. Indien een vergunning als bedoeld in artikel 19d, om dwingende redenen van groot openbaar belang wordt verleend voor het realiseren of verrichten van projecten of handelingen, waarvan niet met zekerheid vaststaat dat die projecten of handelingen de natuurlijke kenmerken van het op grond van artikel 10a, eerste lid, aangewezen gebied of een gebied waarvan de aanwijzing als zodanig in overweging is genomen als bedoeld in artikel 12, derde lid, niet aantasten, verbinden gedeputeerde staten aan die vergunning in ieder geval het voorschrift inhoudende de verplichting compenserende maatregelen te treffen.
2. De initiatiefnemer wordt door gedeputeerde staten tijdig tevoren in de gelegenheid gesteld om voorstellen voor compenserende maatregelen te doen.
3. In de voorstellen voor compenserende maatregelen, bedoeld in het tweede lid, wordt in ieder geval opgenomen op welke wijze en in welk tijdsbestek de compenserende maatregelen zullen worden getroffen.
4. Voor zover compenserende maatregelen worden voorgeschreven met het oog op de doelstellingen als bedoeld in artikel 10a, tweede lid, onderdeel a of onderdeel b, dient het met deze maatregelen beoogde resultaat als bedoeld in het tweede lid, te zijn bereikt op het tijdstip waarop significante gevolgen als bedoeld in artikel 19f, eerste lid, zich voordoen, tenzij kan worden aangetoond dat deze gelijktijdigheid niet noodzakelijk is om de bijdrage van het betrokken gebied aan Natura 2000 veilig te stellen.
5. Bij ministeriële regeling kan Onze Minister in overeenstemming met Onze andere Ministers, wie het mede aangaat nadere eisen stellen ten aanzien van compenserende maatregelen.

Artikel 19i

In de gevallen waarin Onze Minister bevoegd is te besluiten op een aanvraag voor een vergunning als bedoeld in artikel 19d, eerste lid, zijn de artikelen 19e, 19 f en 19h van overeenkomstige toepassing.

Artikel 19j

1. Een besluit tot het vaststellen van een plan, dat gelet op de instandhoudingsdoelstelling voor een op grond van artikel 10a, eerste lid, aangewezen gebied of een gebied waarvan

de aanwijzing als zodanig in overweging is genomen als bedoeld in artikel 12, derde lid, de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in het aangewezen gebied kunnen verslechteren of een verstorend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen, behoeft de goedkeuring van Onze Minister. Voor zover dat plan door één van Onze andere Ministers wordt voorbereid geschiedt de vaststelling van dat plan in overeenstemming met Onze Minister.

2. In afwijking van het eerste lid worden besluiten tot het vaststellen van plannen als bedoeld in het eerste lid, van bestuursorganen van gemeenten en waterschappen goedgekeurd door gedeputeerde staten.
 3. Bij het nemen van een besluit tot het vaststellen van een plan als bedoeld in het eerste lid, zijn, ongeacht de beperkingen in het wettelijke voorschrift waarop dat besluit berust, de artikelen 19e, 19f en 19h van overeenkomstige toepassing.
 4. In afwijking van het eerste lid behoeven plannen als bedoeld in artikel 19a geen goedkeuring van Onze Minister.
-

Rode lijsten

Dit zijn lijsten die een overzicht geven van verdwenen soorten en soorten die sterk zijn achteruitgegaan of zeldzaam zijn en daardoor bedreigd worden en kwetsbaar zijn. Rode lijsten kunnen op verschillende schalen worden toegepast, internationaal of nationaal of zelfs regionaal. In Nederland bestaan Rode lijsten van onder andere planten, mossen en korstmossen, paddestoelen, zoogdieren, vogels, amfibieën en reptielen, dagvlinders en libellen.

De in Nederland opgestelde Rode lijsten gebruiken veelal de volgende categorieën:

- VN verdwenen,
- EB ernstig bedreigd,
- BE bedreigd,
- KW kwetsbaar,
- GE gevoelig.

BIJLAGE 2

Plantensoorten

Veldinventarisatie(april, mei, juni 2006)

Akkerdistel	Jacobskruiskruid	Roos spec.
Akkerereprijs	Kamille spec.	Ruige klapproos
Bezemkruiskruid	Kleefkruid	Ruige zegge
Braam spec.	Klein hoefblad	Slangenkruid
Bijvoet	Klein kruiskruid	Sleedoorn
Canadese fijnstraal	Kleine klaver	Smalle weegbree
Duindoorn	Klimop	Speerdistel
Duizendblad	Knolboterbloem	Spiesmelde
Eenstijlige meidoorn	Koninginnekruid	St. Janskruid
Engels raaigras	Kraailook	Straatgras
Fluitenkruid	Kropaar	Perzikkruid
Gele honingklaver	Kruipende boterbloem	Taxus
Gewone esdoorn	Krulzuring	Vogelmuur
Gewone reigersbek	Kruipertje	Vroegeling
Gewone vlier	Luzerne	Wilde peen
Glad walstro	Madeliefje	Wilgeroosje
Glanshaver	Melkdistel spec.	Wilg spec.
Grote brandnetel	Muurpeper	Winterpostelein
Grote kaardenbol	Muurvaren	Witte honingklaver
Grote klapproos	Paardenbloem	Zachte dravik
Grote teunisbloem	Paarse dovenetel	Zachte ooievaarsbek
Haagwinde	Pijlkruidkers	Zandmuur
Havikskruid spec.	Populier spec.	Zandzegge
Herderstasje	Ratelpopulier	Zwarte els
Hertshoornweegbree	Ridderzuring	Zwarte toorts
IJle dravik	Riet	

BIJLAGE 3

Diersoorten

De soorten met een * kunnen voorkomen in het plangebied. (2006) betekent: aangetroffen in 2006.

Zoogdieren (5x5 km)

Bosmuis*	Huisspitsmuis*
Bosspitsmuis*	Konijn
Bruine rat*	Mol* (2006)
Dwergmuis	Ree
Egel*	Veldmuis*
Haas	Wezel*
Huismuis*	
<i>Vleermuizen</i>	
Gewone dwergvleermuis* (2006)	Ruige dwergvleermuis*
Laatvlieger	Watervleermuis (?)

Vogels (1x1 km-hok)

Vogelsoorten die aangetroffen zijn in het relevante km-hok (029x385); (f) = foeragerend,
(?) = onzekere waarneming.

Bosrietzanger*	Merel* (2006)
Braamsluiper*	Pimpelmees
Ekster* (2006)	Putter
Fazant*	Ransuil (?)
Fitis	Ringmus
Fuut	Roodborst
Gierzwaluw	Scholekster* (2006)
Grasmus	Spotvogel
Graspieper	Spreeuw
Grauwe vliegenvanger*	Tijftjaf
Groenling*	Torenavalk
Grote bonte specht	Tortelduif
Heggemus*	Tuinfluit* (2006)
Holenduif	Turkse tortel
Houtduif	Vink*
Huisbus*	Waterhoen
Huiszwaluw*	Wilde eend (2006)
Kauw* (2006)	Winterkoning*
Kleine karekiet	Witte kwikstaart
Kneu	Zanglijster
Koekoek	Zilvermeeuw (2006)
Kokmeeuw (2006)	Zwarte kraai
Koolmees*	Zwarte roodstaart*
Kuifeend	Zwartkop
Meerkoet*	

Bron:

- Vergeer & Van Zuylen (1994): Broedvogels van Zeeland. Utrecht/Ubbergen.

Reptielen/amfibieën (5x5 km-hok)

Bruine kikker	Kleine watersalamander
'Groene kikker'	Levendbarende hagedis
Gewone pad	Rugstreeppad
Hazelworm	

Bron:

- RAVON (div. jaren): Waarnemingen van reptielen, amfibieën en vissen in Nederland, Nijmegen.

Dagvlinders (5x5 km-hok)

Argusvlinder*	Groot koolwitje*
Atalanta*	Icarusblauwtje
Bont zandoogje	Klein geaderd witje
Boomblauwtje*	Klein koolwitje* (2006)
Bruin blauwtje	Kleine vuurvinder
Bruin zandoogje* (2006)	Kleine vos*
Citroenvlinder	Koevinkje
Dagpauwoog*	Oranje luzernevlinder
Distelvlinder* (2006)	Oranje zandoogje
Gehakkelde aurelia	Zwartsprietdikkopje
Groot dikkopje	

Bron:

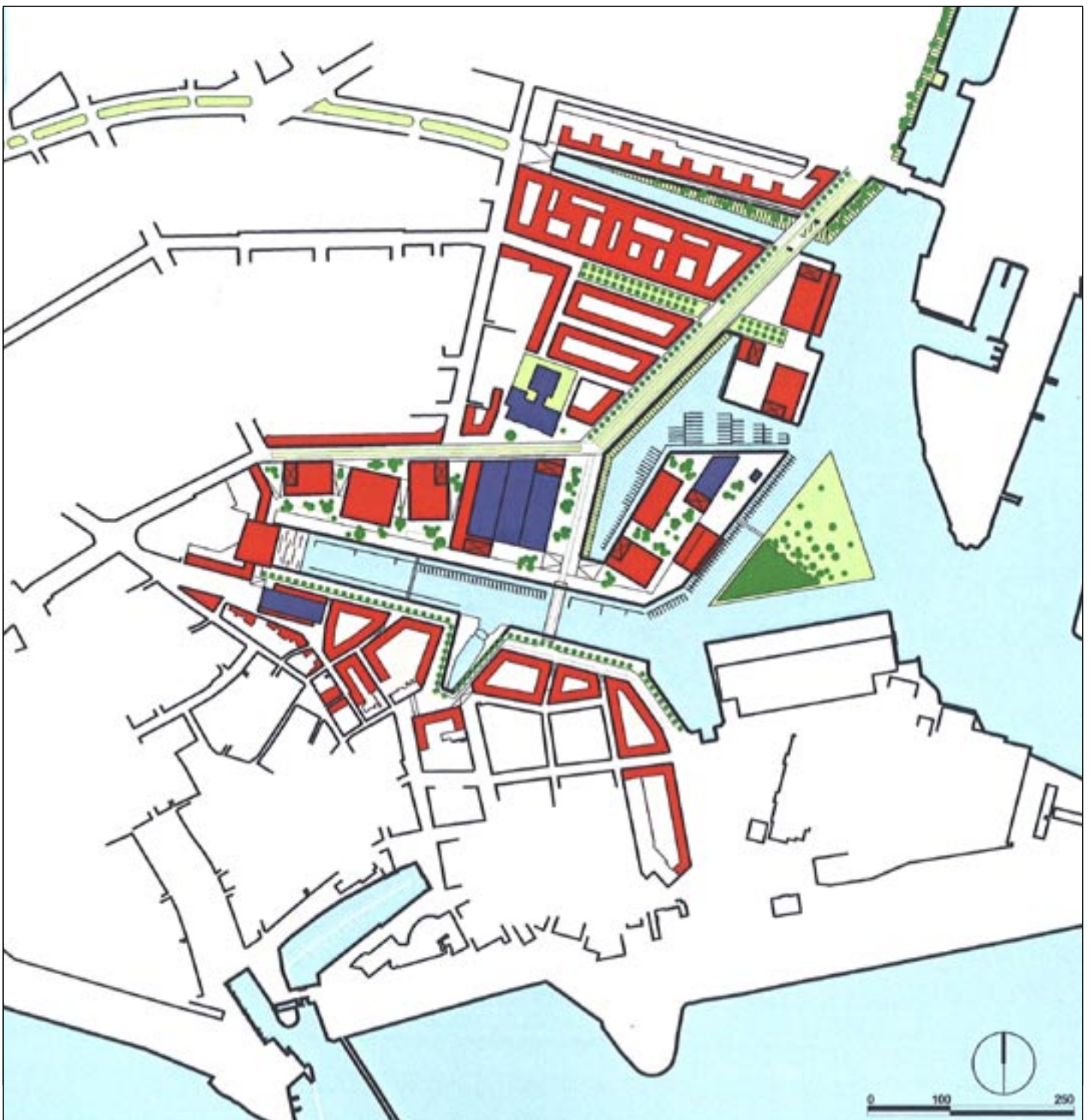
- TAX (1989): Atlas van de Nederlandse dagvlinders.

BIJLAGE 4

Onderzoeksrapport vleermuizen

BIJLAGE 5

Voorgenomen plan

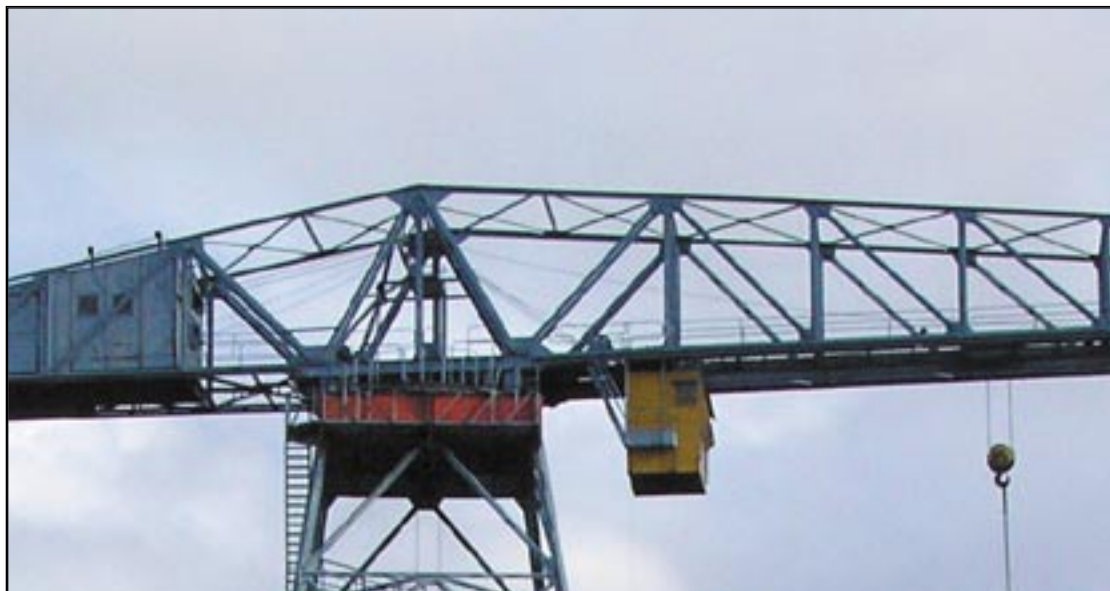
BIJLAGE 6

Verbodsbepalingen

Flora- en faunawet

Algemene verbodsbepalingen Flora- en faunawet (artikelen 8 t/m 12)

8. Het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te onwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.
 9. Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.
 10. Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.
 11. Het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.
 12. Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.
-

Nieuwland Advies

Nieuwland Advies is een adviesbureau, gespecialiseerd in beleidstrajecten voor het stedelijk en landelijk gebied. Nieuwland Advies is sterk in de praktische uitwerking van dat beleid in beheer- en inrichtingsplannen, onderzoek en expertise-ontwikkeling en in de organisatie en uitvoering van communicatie-activiteiten. Onze kracht ligt in creatief meedenken en in de kennis van het beleid en de praktijk. Het proces - de communicatie, het draagvlak en het meedenken van betrokkenen- krijgt bij ons veel aandacht. Nieuwland Advies staat voor ruimtelijke kwaliteit. De principes van een duurzame samenleving komen terug in onze dienstverlening en bedrijfsvoering.

Nieuwland Groep

Nieuwland Advies

bezoekadres **Haagsteeg 4**
postadres **Postbus 522**
6700 AM Wageningen
telefoon + **31.(0)317.467.246**
fax + **31.(0)317.467.200**
e-mail **advies@nieuwland.nl**
www.nieuwlandadvies.nl

Nieuwland Automatisering

bezoekadres **Plantsoen 15**
postadres **Postbus 522**
6700 AM Wageningen
telefoon + **31.(0)317.421.711**
fax + **31.(0)317.425.046**
e-mail **info@nieuwland.nl**
www.nieuwland.nl

Nieuwland Opleidingen

bezoekadres **Plantsoen 15**
postadres **Postbus 522**
6700 AM Wageningen
telefoon + **31.(0)317.421.711**
fax + **31.(0)317.425.046**
e-mail **info@nieuwland.nl**
www.nieuwland.nl